

Dávid Mária

Beleváló-e a *való*?

Módszertani fortélyok a határozók jelzősítésére*

1. Bevezető

Valljuk be, néha még több évtizedes gyakorlat ellenére is előfordulhat, hogy tanítás közben a nyelvtanár úgy érzi: ingoványos területre tévedt. Ilyenkor neki is alapos tájékozódásra van szüksége, hogy világosan el tudja magyarázni tanítványainak, mikor hogyan és hova kell lépniük.

Dolgozatomban a *való* használatával kapcsolatosan szeretnék eligazítást adni a hivatalos álláspontok felsorakoztatásával, a *való*-t körüllegő bizonytalanságok, illetve babonák körbejárásával, leleplezésével, továbbá néhány bevált módszernek, hasznos magyarázatnak a bemutatásával, melyek a magyar mint idegen nyelv tanításában eredményesen alkalmazhatók.

Tapasztalataimat egyrészt a Balassi Intézetben, illetve jogelődjeiben végzett 20 éves munkám során szereztem, valamint a poznańi Adam Mickiewicz Egyetemen kerek 10 évet kitevő kétszeri lektori tevékenységem folyamán.

2. Nyelvi bizonytalanságok

A nyelvi bizonytalanságok érzékeltetésére íme egy (2009. nov. 3-án kelt) tanácskérő levél a világhálóról:

„Gyakran hallani a *való* és a *történő* szavak használatának magyartalan voltáról, de sehol nem találok az erre vonatkozó szabályt, hivatalos állásfoglalást. Némely esetben viszonylag egyszerűen ki lehet kerülni ezeket a formulákat, máskor azonban nehezen érthető, bonyolult mondattal lehet csak helyettesíteni őket. Valóban helytelen a használatuk? Vagy ez csak afféle babona?”

A válaszlevélben a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, az e-nyelv.hu részéről az illetékes tanácsadó tájékoztatja az érdeklődőt, hogy a *való* nyelvtani segédszó használata jelzős szerkezetek kapcsolóelemeként kifogástalan (pl. *a piaccgazdaságba való átmenet, a tűzzel való játék* stb.), s az ettől való ódzkodás nem más, mint nyelvhelyességi babona. Megemlíti azonban, hogy akadnak olyan esetek is, amikor kerülni kell

a *való* használatát, s ezzel kapcsolatban a Nyelvművelő kézisztár (Grétsy–Kemény 1996) megfelelő szócikkét ajánlja a levélírónak. A *történő* szót illetően is megnyugtató a válasz: „használatát nem hibáztatható”.

3. Megjegyzések a Nyelvművelő kézisztár „való” szócikkéhez

Nézzük, mire is hivatkozott a tanácsadó! A *való* szócikk 2. bekezdésében az áll, hogy a mondat gördülékenyebbé tétele, illetve a szóismétlés elkerülése érdekében olykor tanácsosabb mellőznünk a *való* szót. Öt pontban sorolják fel, hogy ez miképpen lehetséges (dőlt betűs példáikat idézem, valamint a magam gyűjtéséből is adok más példákat):

3.1. Egyszerűen elhagyjuk az -ás, -és képzős főnév elől:

„pl. *Amerikába (~) utazása előtt; a vízből (~) mentés tudnivalói.*”

Más példák: *kórházba (~) szállítás közben¹; kollégiumba (~) költözése óta; a jégről (~) mentés szabályai; az egyedi címek idézőjelbe (~) foglalása.*

Megjegyezném azonban, hogy nem minden esetben mutatkozik magától értetődőnek a *való* kihagyása. Hadd hivatkozzam Kemény Gábornak egy idevágó cikkére!² A szerző óvatosan úgy fogalmaz, hogy ha a szerkezet alaptagja -ás, -és képzős főnév, akkor többnyire valóban elhagyható a *való*, de nem mindig. Aláhúzza, hogy következő mondatból például nem hagyható ki, noha jelzett szava ennek úgyszintén -ás képzős: „*A régi szerelmével való találkozás egészen felkavarta.*”

A szerző úgy gondolja, hogy – bár nem egészen világos, miért nem maradhat ki – feltehetőleg a *való*-val kapcsolt határozó viszonylag terjedelmes volta és saját jelzője is szerepet játszik ebben. Megfigyeléseim szerint inkább arról van szó, hogy főként a *-ba/-be*, illetve időnként a *-ból/-ből*, *-ról/-ről* ragos szavaknál hagyható el a *való*, más ragokkal ellátott szavak esetében csak nagy ritkán, ilyen pl. a *házhoz szállítás*, mely ebben a rövid formában viszont már teljesen elterjedt³ (vö. Nyelvművelő Kézikönyv: Grétsy – Kemény 1985, 1180).

3.2. Helyettesíthetjük képzővel:

„*a házastárs iránt ~ hűség = a házastárs iránti hűség;*”

¹ A *való* nélküli rövidebb változat állandósulni látszik: 209 000 Google-találat, míg a *való*-val csak 3180.

² Kemény Gábor: Nyelvi mozaik http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/edes_anyanyelvunk/9806d.htm

³ 1760 000:67 Google-találat a rövid forma javára.

Más példák: *nyugdíj mellett való munkavégzés* → *nyugdíj melletti munkavégzés*; *katonai szolgálat alól való felmentés* → *katonai szolgálat alóli felmentés*.

Hosszú szó szerkezetben a *való*-val jelzősített határozóragos főnév és az *-i* képzővel jelzővé alakított névutós főnév együtt használatos: pl. *alapítvány nyilván tartásból való törlése iránti kérelem*.

3.3. Címszerű mondatokban (a szórend megváltoztatásával):

„A *való* kihagyásával hátrább kerül a határozó: pl. „*a mezőgazdaság helyzetéről ~ jelentés = jelentés a mezőgazdaság helyzetéről.*” (Megjegyzem: a *való* ezen funkciójának tanításakor a fenti átalakítást pontosan fordítva mutatom be a diákoknak, hiszen nagyon látványosan „előbukkan” a *való* a megváltozott szórenddel együtt. Az ilyen „átváltások” jelentik az alapját a saját módszeremnek, melyet a későbbiekben fejtek majd ki részletesen.)

A szerzők aláhúzzák, hogy ilyenkor ügyelnünk kell az egyértelműsége, mert „pl. a *beszámolt az átszervezésről a minisztériumban* mondat úgy is érthető, hogy a minisztériumban számolt be, holott az ottani átszervezésről számolt be – másutt, pl. a rádióban v. a tévében”. Szerintem a második mondat első olvasásra azt sugallja, hogy a minisztérium volt a beszámoló helyszíne, utána „ugrik be”, hogy másképpen is értelmezhető. Márpedig jó lenne megszívlelnünk Kosztolányi véleményét, miszerint: „Úgy kell írni, hogy azonnal megértsék, mit akarunk mondani⁴”, és kerülnünk kellene az ilyen becsapós mondatokat.

3.4. A „*való*” helyett más igenév is használható:

„a függetlenségért *folyó* v. *folytatott* v. *vívott* küzdelem. **A hivatali és közéleti nyelvben elcsépelet *történő*, *történt* igenevet azonban kerüljük!**” (Kiemelés tőlem.)

Megjegyzem, ennek olvastán ugyancsak megrökönyödhetett a korábban említett levélíró, hiszen pontosan az ellenkezőjét találta itt a *történő* szó használatára vonatkozóan, mint amit a nyelvi tanácsadó állított, pedig az éppen a Nyelvművelő kézisztárt ajánlotta figyelmébe.

Úgy vélem, néha érdemes a *történő*-t is használni a *való* felváltására, ha az utóbbit nem akarjuk többször egymás után ismételni a mondatban: pl. *a kismamák munkahelyre való visszatérésének adókedvezményrel történő támogatása*.

Arra, hogy a *való* mivel helyettesíthető még, számos megoldást találhatunk a Nyelvművelő Kézikönyvben. Ezeket alapul véve és kiegészítve állítottam össze

⁴ Idézet Kosztolányi Dezsőnek az *Egy másodperc ezredrészig se!* című írásából.

az alábbi táblázatot, amely haladó szinten több szempontból is felhasználható szó-
kincs bővítés céljából:

való-s kifejezések

vkivel *való* tárgyalás
vkivel *való** ismeretség
vki iránt *való* jóindulat
vmiért *való* küzdelem v. harc
vkinek a vhol/vmiben *való* sikere
vkinek a vkiről/vmiről *való* véleménye
vkinek a vmiben *való* szerepe

Mi állhat a való helyett?

folytatott
kötött
érezett / mutatott / tanúsított
folyó / folytatott / vívott
elért / kivívott / tapasztalt
alkotott / formált / szóló / vallott
betöltött / elfoglalt / elért / játszott
/ kivívott

Mint látjuk, a *való* pótlására szolgáló szavaknak majdnem mindegyike befejezett
melléknévi igenév, tehát e témakörben is elmélyíthetjük tanítványaink ismereteit.

Arra is térjünk ki, mely kifejezésekben állandósult a *való*, például:

vmire/vkire *való* tekintettel
vmivel *való* játék
vmitől *való* félelem
vmiben *való* jártasság
vmivel *való* takarékoskodás
vmi iránt *való* érdeklődés
vmi iránt *való* rajongás
vminek vmivel *való* helyettesítése

3.5. Az egyszerű mondatot átalakíthatjuk alárendelt összetett mondattá:

„a vereség oka a csapatnak a második féldőben ~ érthetetlen visszaesése volt =
a vereség oka az volt v. a vereséget az okozta, hogy a csapat a második féldőben
érthetetlenül visszaesett.”

Más példák:

– A vizsgára *való* készülés helyett rejtvényt fejtesz? → Ahelyett, hogy a vizsgára
készülnél, rejtvényt fejtesz?

– A tűzoltók számára a legnagyobb nehézséget a romokkal borított alagsori részbe
való lejutás jelentette. → A tűzoltók számára a legnagyobb nehézséget az jelentette,
hogy lejussanak a romokkal borított alagsori részbe.

* Itt ügyeljünk arra, hogy a –*val-* hangcsoport ne ismétlődjék egymás után: pl. a *Katival való* ismeretség!

– *A dohányzásról való leszokás egyetlen negatív következménye a testsúly növekedése.* → *Annak, hogy az ember leszokik a dohányzásról, (az) egyetlen negatív következménye a testsúly növekedése.* → *Annak, hogy az ember leszokik a dohányzásról, (az) egyetlen negatív következménye az, hogy nő/növekszik a testsúlya.*

Haladó szintű diákjainknak újra meg újra érdemes adnunk ilyen feladatokat, jól meggondolkoztatják, megoldoztatják őket.

4. Nyelvi babonák

Annak, aki nem ismeri, okvetlenül figyelmébe ajánlom Szepesy Gyula *Nyelvi babonák*⁵ c. könyvét, ugyanis rendkívül jól lehet kamatoztatni a magyar mint idegen nyelv tanítása során a benne foglaltakat. *Az országokban való sok romlásoknak okairól* című 8. fejezet⁶ a *való*-hoz fűződő babonákat mutatja be, ezeket szeretném ismertetni az alábbiakban.

A szerző röviden, velősen meghatározza, mi a *való* legfontosabb szerepe: „hogy egy határozóraggal ellátott névszót jelzőként kapcsoljon a jelzett szóhoz, vagyis hogy a *határozót jelzővé* tegye” (Szepesy 1986, 131).

Hogy mennyire régi ez a funkciója, azt a rokon nyelvekben való megléte is bizonyítja. Első összefüggő nyelvemlékünkben, a Halotti Beszédben szintén megtalálható: „És mend [= minden] paradicsumben *wolow* gyimilcsiktül mundá neki élnie.” Szepesi jó néhány példát sorakoztat fel ezután régi magyar irodalmi művekből is (Károli Gáspártól Zrínyin és Pázmányon át Mikes Kelemenig).

A szerző továbbá megemlíti, hogy régebben igen gyakran előfordultak (és még ma is használatosak) nyelvünkben az olyan kifejezések, mint pl. *az asztalra való*

⁵ <http://mek.oszk.hu/01600/01688/01688.htm><http://mek.oszk.hu/01600/01688/01688.htm>

⁶ A fejezetcím Magyar István protestáns prédikátor híres vitairata (1602) címének az első fele. A folytatását is megadja a szerző: „és azokból való megszabadulásnak jó módjáról”, hogy bemutassa: egy mondaton belül több *való* is előfordulhat. A magam gyűjtéséből:

Gárdonyi Géza: Hangszerük fából *való* tárogató és dob meg különféle csontból *való* sípok [...] (A láthatatlan ember) <http://mek.oszk.hu/00600/00662/00662.pdf>;

Szabó Magda: Abigél neki írt sorai, vele *való* kapcsolata volt az egyetlen, amiről nem számolt be az osztálynak akkor sem, mikor már meg se tudott lenni nélkülük, és furcsa módon nem amiatt, hogy megtudják: rájuk *való* haragjában világgá futott volna. (Abigél)

http://www.sgyak.u-szeged.hu/bemutat/konyvtar/konyvek/szabo_magda_abigel.pdf

Bibó István: Ilyen feltételek közepette alakultak ki a zsidóknak és a környezetnek egymásról való kölcsönös tapasztalatai az emberi lehetőségekkel *való* élés terén. (Zsidókérdés Magyarországon 1944 után) <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/363.html>

Megjegyzés: Bibó könyve egész tárháza a *való* használatának, van olyan mondata, amelyben háromszor is előfordul.)

terítő, egy kosárra való alma, tűzre való fa. Mivel sűrűn használták őket, leegyszerűsödtek: *asztalterítő, egy kosár alma, tűzifa.* A *való*-t időnként még hosszabb kifejezésekből is ki lehetett hagyni: pl. az Árpádok korából *való* templom = Árpád-kori templom, a *határozós-jelzős* kifejezések nagy része azonban nem bizonyult ilyen könnyen egyszerűsíthetőnek, és erre egyáltalán nem is volt szükség. Szepesi alá-húzza: „A magyar nyelvnek ezt az ősi sajátosságát tiszteletben kellett volna tartani, esetleg olyan nyelvi eszközökkel módosítani, színezni, amik megfelelnek a magyar nyelv szellemének” (uo., 132).

Sajnos, a nyelvújítók a *való*-t illetően nem jeleskedtek, kíméletlenül próbálták irtani nyelvünkéből. Noha jó szándék vezette őket, a nyelvi rövidsége való törekvésükben nyelvi torzszülöttek⁷ sorát hozták létre azáltal, hogy ragos szavakhoz oda-biggyesztették az *-i* melléknévképzőt. Náluk azonban sokkalta nagyobb kárt okoztak azok a nyelvészkedők, akik sommásan kijelentették: „A *való* a magyar nyelvbe nem *való*”. Ádáz hadakozásuk következtében az „üldözött” száműzetésbe került.

Később, mikor a Magyar Nyelvőr folyóirat nyelvészei keményen kikeltek a *-bani, -bóli, -hezi*-féle szörnyűségek ellen, más harci módszerekhez folyamodtak a *való*-t idegenszerűnek kikiáltók. Vagy kihagyták a szerkezetből egész egyszerűen („Van annak *magához való esze*”), vagy ami még ezt is túlszárnyalta: a *való* kihagyása után a szórenden is csavarintottak egyet. Íme, ennek egyik gyümölcse: „Az érdekeltek tárgyalni fognak a hajózásról a Csatornában” (magyarul: a *Csatornában való* hajózásról).

A szerző megemlíti, hogy ma már számos lehetőség van arra, hogy a határozó jelző és a jelzett szó közé (ahol azelőtt válogatás nélkül a *való*-t használták) a mondanévköz szervesen hozzá tartozó szavakat szúrjunk be (lásd 3.3.).

A továbbiakban idéz Németh Lászlónak az egyik – műfordítással kapcsolatos – elmékedéséből: „Egy *könyvről*, amely az *asztalon* van, s magára vont a figyelmet, a legtöbb indogermán nyelv azt mondja: *'a könyv az asztalon magára vont a figyelmet.'*”

Az író azt latolgatja, hogy vajon magyarul helyes volna-e így, s hajlik is arra, hogy igen. Ugyanakkor érzi, hogy valami nincs teljesen rendben, és biztos abban, hogy egy lelkiismeretes lektor kijavítaná⁸. Szepesi nem csupán nem jónak, hanem egyenesen értelmetlennek tartja ezt a mondatot, és magam is egyetértek vele, mint ahogy a következő álláspontjával is: ha valaki azzal érvelne, hogy mondhatjuk így is: *küzdelem a létért; nézeteim a szerelemről*, valóban megtehetjük, de csakis ebben a rövid formában⁹. (Hadd fűzzem hozzá, a szerzőnek ez a megállapítása szintén

⁷ Pl. a *kedvesétőli* távozás után, a *levélrei* válasz, a *munkálkodásbani* igyekezet; az *uráhozi* kötelesség stb.

⁸ az *asztalon levő* v. *heverő* könyv

⁹ I. a Nyelvművelő kézikönyvtár *való* szócikke, 3. pont

alátámasztja, hogy helyes a tanítás folyamatában e címszerű formákból kiindulni.) Ugyanakkor tüstént hozzát teszi, hogy ha bővítményekkel kerekítjük ki, akkor már meg kell fordítanunk a sorrendet, mivel „Nem így mondjuk: „Kifejtette a küzdelem a létért föltételeit, hanem így: Kifejtette a létért vívott küzdelem föltételeit.” Mielőtt újabb kori íróinktól is idézne néhány *való*-s mondatot bátorítás gyanánt, a tanulmányt ezzel zárja: „Szándékosan ne kerüljük a *való*-t, és használjuk bátran, ha természetesen jön a nyelvünkre” (uo., 135).

4.1. „Betételek”

Hogy még jobban felvértezzük magunkat meggyőző érvekkel, érdemes forgatnunk Hegedűs József nemrégiben megjelent tanulmánykötetét.¹⁰ Visszautalva a mondanivalóhoz szervesen hozzá tartozó szavakra, hadd említsem meg, hogy a szerző „betételeknek” vagy „közbeiktatott” elemeknek nevezi őket. Könyvének idevágó, IX. fejezetében (*Idegen nyelv – Tanulói elvárások, szembesülése*) azt vizsgálja, hogyan látja a nyelvtanuló az anyanyelvéből kitekintve az illető idegen nyelvet (Hegedűs 2012, 158). (Hozzátennem, hogy az idegen nyelv tükrében pedig sokkal tudatosabbá válhat az anyanyelvhasználat is.)

Lássuk, miként vélekedik a szerző a betételekről! Pl. ha valaki a *Struggle for life* (a létért folyó¹¹ küzdelem) szókapcsolatot fordítja magyarra, azzal szembesül, hogy míg a magyarban be kell illeszteni egy betétszerű szót, az angolból ez hiányzik. A szerző úgy fogalmaz, hogy anyanyelvünkben az agglutináló szerkezetből eredően a szavak egymásra következésének „törésmentesnek” kell lennie, és ez minden biztonnyal magyar sajátosság.

Hegedűs hozzát teszi, hogy ezeknek a betétszerű szavaknak általában nincs lényegi értékük, de hozzájárulnak ahhoz, hogy a magyar mondat *szerkezetileg és értelmileg gördülékeny és „logikus”* legyen. Az idegen nyelvben viszont a prepozíciók főnevek *előtti*¹² használatával a mondat szerkezet magyar szemmel „megszakítottá” válik. Íme, két angol példa a 20 – más-más betétszót¹³ tartalmazó – példája közül:

¹⁰ Hegedűs József 2012. „Betételek” (A való, lévő és hasonló „aktuális” jelentések kifejezése) In: Hegedűs József 2012. *Az idegen nyelv. Nyelv – nyelvtanulás*. Tinta Kiadó, Budapest.

¹¹ „A *folyó, folytatott, vívott, való* szavak közül a *folyó*-t tartja a legodaillőbbnek a szerző. (Kiadhatjuk kis kutatómunkának, hogy nézzenek utána diákjaink, melyikre hány találat van a világhálón.)

¹² Hogy a magyarban éppen fordítva van: a „prepozíció” a főnév *után* áll „posztpozíció”, „rag”, „toldalék” szerepében, ezt a megállapítást a magyar Összeváltó János tette első ízben és egyedül Európában 1539-ben, a latinnal, göröggel, illetve a némettel összehasonlítván a magyar nyelvet. Abban az időben példátlan felfedezés volt ez. (Hegedűs 2012, 170)

¹³ Való s lévő egy mondatban; Volta; Lévo; Vonatkozó; Vonatkozóan; Tapasztalható; Szóló; Foglalkozó; Füződő

„Upon conviction of misdemeanor” (a kihágásban *való* elmarasztalás miatt); „Till after the march on Prague” (a Prágába *való* bevonulás után).

Arra az esetlegesen felmerülő kérdésre, hogy vajon feltétlen szükség van-e ezeknek a közbeiktatott elemeknek a használatára, határozott igennel válaszol a kötet írója, és állítását ismételten nyelvünk agglutináló voltaival támasztja alá (Hegedűs 2012, 169–172).

Ha a nyelvtanuló egy magyar–angol szótárban a *való*-nak mint a határozók jelzősítőjének angol megfelelőjét keresi, ne lepődjön meg tehát, hogy „testileg” nem fogja megtalálni a megadott példákban.¹⁴ Annak viszont tudatában kell lennie, hogy a magyarban kell a *való* (vagy helyettesítőinek valamelyike). A tanítás során én a „töltelékszó” vagy „habarcs” elnevezést szoktam használni, érzékeltetve, hogy a *való* és társai mintegy kikerekítik a mondatot, és kitöltik hézagjait. A fentiek szerint újabb megerősítést kaptunk tehát, hogy igenis helyes a használatuk.

4.2. „Kiegészítő” mint hatodik mondatrész

Ha Németh László előbbieken tárgyalt mondatának kivesszük az első felét (*a könyv az asztalon, veszekedés a kamaszokkal; Búcsú a fegyverektől* stb.), láthatjuk, „hogy a nominális elemek, névszók mellett megjelenhetnek adverbális elemek is. Ilyenkor a főtag nominális, az alárendelt tag adverbális. S éppen ez a dilemma¹⁵ alapja” (Antal 1985, 42).

Antal László nyelvész ezt vezette arra, hogy az állítmány, a tárgy, a határozó, az alany és a jelző mellett megkülönböztessen egy hatodik mondatrészt is. Kiegészítőnek nevezte, s ilyen példákat ad rá, mint: *A vágta hajnalban, A találkozás Péterrel, Levél a kedveshez, Harc a Nagyúrral*. (A hagyományos nyelvtanokban: jelzői értékű vagy hátravetett határozó.) Nem céлом itt elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni, mindenesetre Antalnak a „kiegészítő”-vel kapcsolatos elgondolása is támogat meggyőződésemben, hogy helyes módszer a tanítás során ilyen szószerkezetekből, címszerű kifejezésekből kiindulni annak bemutatása céljából, hogyan lehet a legkönnyebben határozóból jelzőt „varázsolni” a *való* segítségével. Annál is inkább megerősít ebben, hiszen ez a szerkezet a magyar mint idegen nyelv tanuló számára általában semmilyen nehézséget nem okoz.

¹⁴ **való I. mn 6. munkához ~ viszony** sy’s attitude to work; **a vele ~ találkozás** the meeting with her/him; **a tömegtermelésre ~ átállás** changeover/switch to mass production (Magay–Ország 2000)

¹⁵ Antal szerint a nyelvtani hagyomány 5 mondatrészes rendszere aszimmetrikus, mert az egyik fő mondatrésznek, az állítmánynak két bővítményt biztosít, az alanyak meg csak egyet. Ha a jelző mellé különálló másodlagos mondatrészként bevesszük a kiegészítőt, az egyensúly helyrebillen (Antal 1985, 43).

5. A való tanítása

Mielőtt rátérnék a dolgozat címében említett módszertani fortélyokra, szeretném ismertetni, hol találhatunk hasznos útmutatót, segítséget e témára vonatkozóan.

5.1. Itt magyarul beszélnek III.

Kovácsi Mária tankönyvsorozatának III. kötetében példás átgondoltsággal, ugyanakkor egyszerűen, világosan vannak előkészítve a *való*-val kapcsolatos tudnivalók (Kovácsi 2000, 63–69): a 23. lecke nyelvtanának I. 1. pontjában a szerző az *-i* és a *való* használatát mutatja be. Három pontban sorolja fel, miképpen lehet jelzőt képezni

(a) az önálló határozószókból

(pl. *tegnap* találkoztunk → a *tegnapi* találkozás);

(b) illetve a főnevekhez tartozó névutókból az *-i* képző segítségével

(pl. harcoltak a törökök *ellen* → a törökök *elleni* harc);

(c) a ragos főnevekből a *való* hozzáadásával

(pl. külföldre utaztam → a *külföldre való* utazás).

A magyarázat rövid, de velős: „**Az igéknek határozójuk van, a főneveknek jelzőjük. Ha igéből főnevet képezünk, a határozóját jelzővé kell alakítani.**” Külön kiemelném, hogy a szerző nagy hangsúlyt fektet a kérdésfeltevésre, illetve a válaszadásra is a határozó és a jelző megkülönböztetése céljából:

– *Hova utaztál?* – *külföldre* (= határozó)

– *Milyen utazás?* – *külföldre való* (= jelző)

Az első két pont kapcsán ezúttal nagy elismeréssel gondolhatunk a nyelvújítókra, ugyanis a határozószókból és névutókból általuk létrehozott *-i* képzős alakok szervesen beépültek nyelvünkbe: *alatti, melletti, nélküli, utáni* stb.; *akkori, éjjeli, holnapi, kinti* stb. (A ragos főnevekhez toldott *-i* képzős szavak divatja a XIX. század végére leáldozott, s csupán néhány¹⁶ gyökerezett meg közülük.)

(d) A tankönyvíró külön pontban tárgyalja, hogy a melléneveknek is lehet határozójuk, és ha az ilyen mellénevekből főneveket alkotunk, ezeknek már csak jelzőjük lehet:

pl. független Ausztriától → az *Ausztriától való* függetlenség.

A szerző minden egyes leckében jó néhány példamondatot ad az egyes nyelvtani jelenségek bemutatásához. A Mondatok c. rész 3. pontja a címében is felidézi,

¹⁶ Pl. *nagybani* (piac), *természetbeni* (adó), *jövőbeni* (partner) – az utóbbi kettő inkább: *természetbeli*, *jövőbeli*; valamint *naponkénti* (edzés), *egyszeri* (étkezés) stb. (I. Nyelvművelő Kézikönyv 1180. o.)

miképpen lehet ragos főnévből jelzőt alkotni: főnév + rag + való → jelző; „pl. A falumba való visszatérésem óta sokkal jobban érzem magamat.”

A nyelvtani részhez kapcsolódó két gyakorlatban mondatokat kell kiegészíteni. Az elsőben igékből főnevet kell képezni, s mivel minden igének határozója is van, azokat megjelölni kell a megfelelő módon.¹⁷ A második gyakorlatban a megadott határozókat hol eredeti rendeltetésüknek megfelelően, hol pedig jelzőként átalakítva kell a mondatokba illeszteni.

Egyik sem mechanikus, alaposan megmozgatja az agysejteket, érdemes hasonlókat összeállítani. A tanítás során tehát érdekességként egy kis nyelvtörténeti kitérőt is tehetünk a nyelvújítási törekvések összefoglalásával, amikor az *-i* képző használatát magyarázzuk vagy ismételjük a *való* tanítása előtt.

5.2. Magyar Nyelvtan – Formák, funkciók, összefüggések

A 15.5.4. pontnak találó a címe is: A határozótól a jelzőig. A szerző, Hegedűs Rita szemléletes példát ad arra, hogy egy-egy korábbi igei állítás miképpen jelenik meg főnév szerepében egy következőben: „Mindenki *felszáll*. Igyekezünk a *felszállással!*” (El is játszhatjuk: pl. iskolai kiránduláson a sofőr/tanár nógatja a busz mellett beszélgető, egymást fényképezgető diákokat stb.)

Négy mondatpár világítja meg a *való* használatát, pl.

1.	2.
Belépünk a medencébe.	A <i>medencébe való belépés</i> előtt le kell zuhanyozni.
	(A medencébe <i>történő</i> * belépés...)

Igen körültekintő a táblázathoz fűzött magyarázat: „A 2. sz. mondatokban az 1. sz. mondatok igével kifejezett állításáról újabb állításokat teszünk. Ehhez az 1. sz. állításokat főnevesítenünk kell, s ehhez a *való*-val (vagy egyes esetekben szinoni-

¹⁷ (A példában aláhúzással jelölt szerkezetekhez hasonlókat kell a nyelvtanulóknak beírnia a kiegészítendő mondatokba: „pl. Este fürödtem. Az esti fürdés után jól aludtam. – Vagy: A tóban fürödtem. A tóban való fürdés után jól aludtam.”)

* Érthető a szerző azon igyekezete, hogy mindjárt egy szinonimáját is megadja a *való*-nak. Úgy vélem, azonban sem itt, sem az ezt megelőző példamondatban nem igazán szerencsés a *történő* szó megadása, mivel egyrészt általában sem a *vonatra való felszállás*, sem a *medencébe való belépés* nem hosszú folyamat (inkább olyan esetekben érzem indokoltnak a használatát), másrészt a *történő* erősen hivatalos stílusa miatt sem illik ebbe a két mondatba. Pl. inkább: *az áru külföldre történő szállítása, a fémek műanyaggal történő helyettesítése* stb.

(Egyébként ha visszagondolunk az e témában érdeklődő levélíróra, vajon kinek higgyen? Itt megerősítést nyer, hogy helyes a *történő* használata, mint a neki küldött válaszlevélben is, a Nyelvművelő Kéziszótár és a Nyelvművelő Kézikönyv viszont ellenzi.)

májával) tudjuk mellékevesíteni az eredeti mondat határozóját.” – A szószerkezet összefoglalása:

határozó + <i>való</i> + igéből képzett főnév

A szerző kiemeli, hogy más megoldásokkal összehasonlítva (pl. *a Pestre induló vonat* > *a pesti vonat*) az *-i* képzős mellékevek kevesebb információt adnak. Kitér arra is, mi a leggyakoribb módja a névutós főnevek jelzősítésének. Egy táblázatban több példát hoz a határozói vonzattal rendelkező melléknévi predikátumokra is, melyeket szintén a *való* segítségével illeszthetünk bele egy következő mondatba, pl.

rest vmire	Sok ember <u>rest</u> a jóra.	A jóra való restség a főbűnök egyike.
------------	-------------------------------	---------------------------------------

Véleményem szerint inkább ezzel lett volna érdemes kezdeni a példamondatok sorát, mert ezt nem nehezíti birtokos szerkezet.¹⁸ Abban az esetben ugyanis nyilvánvalóan hosszabbá, összetettebbé válik a szerkezet, ezért amikor melléknévi predikátumokból indulunk ki, a birtokos szerkezeteket tartalmazó inkább egy következő lépcső legyen a tanításban, ne a legelső.

gazdag vmiben	Ez a terület gazdag nemesfémekben.	Megvizsgálták a terület nemesfémekben való gazdagságát.
---------------	------------------------------------	---

Megjegyzés:

Itt ki kellene hagyni a kijelölő jelzőt, vagy a következő oszlopban is használni, de az alaposan megnehezítené az átalakítást. (DM)

Megjegyzés:

Hogyha itt is használjuk a kijelölő jelzőt: Megvizsgálták *ennek* a területnek *a* nemesfémekben való gazdagságát. Vagy: Megvizsgálták *e* terület(nek) *a* nemesfémekben való gazdagságát. (Az ilyen típusú mondatok gyakorlását érdemes összekapcsolni a mutató névmással alkotott szószerkezetek (l. fent) rövidített változatainak gyakorlásával: *e / eme / ezen*, illetve *ø / ama / azon*. Természetesen nem azonnal, hanem fokozatosan, kitérve a köztük levő stiláris különbségekre is. (DM)

¹⁸ *alkalmas vmire* → *Péter alkalmas a munkára*. → *Megvizsgálták Péter munkára való alkalmasságát*.

A szerző a következő, a 15.5.4.1 pontban (*levő, való*) összehasonlítja a létige két folyamatos melléknévi igenevét (*levő/lévő és való*), amit gyakorlatokban is célszerű alkalmazni a tanításban, s kiemeli a rájuk vonatkozó kérdések közti különbséget:

„**Figyelem: hol? kérdésre a levő, hová? kérdésre a való melléknévi ige-neves szerkezeteket használjuk.**” (Egy táblázatban erre igen jó példamondatok találhatóak.)

Hadd jegyezzem meg azonban, hogy a *való* elé a *honnan?* kérdést is tanácsos lenne fölvenni. A Magyar Értelmező Kéziszótár *való* szócikkének I. 3. pontja szerint ugyanis: „vhonnan származó, vhova tartozó. **Falunkból ~; Egerbe ~.**” (Itt csak az utóbbira találunk példákat.)

Használjuk pedig, méghozzá viszonylag gyakran, például: *Honnan való ez az idézet?; Ez a sütemény is tőlük való?; Az Erdélyből való szomszédaink tanították ezt a dalt.*

A fejezetet ezzel zárja a szerző:

„Az igéből képzett főnevet – épp mindkét szófajra jellemző tulajdonságai miatt – egyre gyakrabban bővíti „hátravetett jelzői funkcióban álló határozó”. Pl. *Az együttlét veled felejthetetlen volt.*”

A szerző nem minősíti ezeket a mondatokat, de hadd utaljak vissza Szepesy Gyula erős kritikájára, amivel Németh László elgondolását illette. Ahogy abban a mondatban *nem az asztalon* vonta magára a könyv az író figyelmét, itt sem *veled* volt felejthetetlen az együttlét, hanem: *az felejthetetlen, hogy veled voltam együtt*, azaz: *A veled való együttlét felejthetetlen volt.* Több ízben, több forrásra is utalva hivatkoztam már arra, hogy csak címszerű mondatokban helyes a hátravetett határozós szerkezet használata.

5.3. Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtani kézikönyv

A kötet írója, M. Korcsmáros Valéria pontosan és jól érthetően fogalmazza meg a *való*-s szerkezet lényegét: „a határozóragos szóalakot a *való* segédszó közbeiktatásával lehet átformálni, hogy a főnév elé állítva azzal szabályos jelzős szerkezetet hozzunk létre.”

Hegedűs Ritához hasonlóan kiemeli a *való* segédigenévének az *-i* melléknévi igenévvél megegyező, szófaji értéket váltó szerepét. Aláhúzza a képzőnél sokkal rugalmasabb mivoltát, hiszen bármilyen határozói mondatrész jelzővé alakítható általa: (Ezt tanításkor érdemes többször is megemlíteni, példákkal alátámasztani.)

A példaként megadott szószerkezeteket egy-egy kérdés előzi meg, utána a hátravetett határozós szerkezet, majd a *való*-val „kibélelve”, a szórend megfordításával. „Pl. Ha hitelkártyával vásárolunk, az milyen vásárlás? → vásárlás *hitelkártyával* → *hitelkártyával való* vásárlás” (Korcsmáros: 2006: 169). Ez a módszer igen célravezető, nem bonyolult, közel áll ahhoz, amit jómagam is szoktam alkalmazni.

5.4. Saját módszerem

5.4.1. Első lépcső: címszerű mondatok

A *való* határozókat jelzősítő szerepét első lépcsőben címszerű mondatokkal mutatom be. Amikor eljutunk arra a szintre, hallgatóink már jó néhány összetett szót ismernek, amelyekben előfordul: *enni~*, *inni~*, *tanulni~*, *olvasni~*, *tenni~*, *látni~*, *fülbe~*, *borravaló* stb., tehát nem ismeretlen számukra, csak éppen más funkciót tölt be a példaként felsorolt kifejezésekben. (A világhálón található egy **való-wikiszótár**,¹⁹ felhívhatjuk rá hallgatóink figyelmét. Noha a definíciók nem éppen egyszerűek, akad besorolási²⁰ hiba is, a megadott példák viszont hasznosnak bizonyulhatnak.)

Előzetesen nézzünk utána, melyek a leggyakrabban használt szószerkezetek a *való*-val, és ezeket igyekezzünk megtanítani. Mint ahogy a magyar magánhangzók, mássalhangzók tanításakor is abból célszerű kiindulni, ami megvan az illető nemzetiségű tanítványunk nyelvében, jelen esetben úgyszintén. Lengyel hallgatóim számára semmi gondot nem jelentett az alábbi szószerkezeteket megérteni, mint például: *leszállás a Holdra*, *harc a tengerekért*, *küzdelem a rákkal*.

Hogy előkészítsem a következő lépést, a címalkotást, a Holdra való leszállással kapcsolatban el szoktam mesélni, mekkora szenzáció volt ez annak idején, minden újság címlapján ott szerepelt. Utána pármunka következik, mindegyik páros kap 3–3 szókarttyát, amelyeknek az egyik felén egy-egy vonzatos ige van, a másikon meg egy-egy főnév. Első lépésben főnevet kell alkotniuk az igéből, utána pedig a szókarttya másik felén látható főnév segítségével egy figyelemfelkeltő címet (újságcikk, könyv, film stb.). Íme, három példa:

vki küzd <i>vmiért</i>	lét	→	KÜZDELEM	A LÉTÉRT
(szabadság, egyenjogúság, béke stb.)				
vki gondoskodik vkiről	öreg		GONDOSKODÁS	AZ ÖREGEKRŐL
(hajléktalanok, szegények, hátrányos helyzetű gyermekek stb.)				
vki veszekedik vkivel	szomszédok		VESZEKEDÉS	A SZOMSZÉDOKKAL
(anyós, férj, feleség, kamaszgyerekek, szobatárs, testvér stb.)				

¹⁹ wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Valo

²⁰ A főnévi funkció 3. pontjából az *alattvaló*, *feljebbvaló* szavak mellől a melléknévi funkció 2. pontjába kellene átsorolni a *szegény sorba való* kifejezést.

5.4.2. A „címek” mondatba való foglalása

A következő lépésben mondatba foglaljuk ezt a címet. Jó, ha ezt látványosan oldjuk meg: számítógépen kivetítjük, majd lassan „beúsztatjuk” a *való*-t, és a szórendet érzékletes módon „szétugratjuk.” A kézműves megoldás is mutatós: külön-külön színes papírra írjuk fel a szavakat, (a *való*-t mindig ugyanazzal a színnel), és ezeket tegyük fel a táblára. Szerepjátékkal: ketten-ketten kiállnak a többiek elé – a kezükben tartva a címet alkotó szavakat –, és amikor közéjük furakodik a „*való*”, gyorsan helyet kell cserélniük. A „*való*” szerepét betöltő diák katonásan mutathatja is, hogy egyik ide, másik oda, ő lesz középen. (Kezdetben csak két szóból álló címetek alkossunk.)

A mondatba foglalás először csak kiegészítést jelentsen a diákok számára:

Az erkölcs nélkülözhetetlen a létért való küzdelemben.

Fontos feladat a családokban az öregekről való gondoskodás.

Nagyon idegesek lettünk a szomszédokkal való veszekedés után.

Később bővíthetjük még a mondatokat: a létért való *állandó* küzdelemben, ... *lelkiismeretes* gondoskodás, ... *újabb* veszekedés stb. Utána ki-ki próbálja meg a saját maga mondatát összeállítani a szókártáján megadott szavakból. Arra nagyon ügyeljünk, hogy csak ezt követően vegyünk olyan igéket, amelyeknek a főnevesítéséhez birtokos szerkezetre van szükség!

5.4.3. Vigyázat – tárgyi vonzat!

Fontos tudnunk, hogyha tárgyi vonzata van az igének, a főnévvé való alakításakor mindig kell majd birtokos szerkezet is. Azt is el kell mondanunk a diákjainknak, hogy az ilyen hosszú szószerkezeteket a magyar nyelv nem szíveli, mivel éppen ellenkező irányba építkeznek, bokrosodnak, ezért nem érezzük őket gördülékenyeknek. Például:

vki ellát vmit/vkit vmivel	város	élelmiszer	→
-------------------------------	-------	------------	---

(élelmiszer, nyersanyag,
hús, szaloncukor stb.)

A VÁROS	ELLÁTÁSA	ÉLELMISZERREL
---------	----------	---------------

Miután felírjuk a táblára, húzzuk át, és írjuk fölé a „törésmentes” változatot: *a város élelmiszerrel való ellátása*. Érdemes a hosszabb változatot is aláírni, hogy láthassák a hallgatók: mindig ott rejlik a *-nak*, *-nek a(z)*, csak nem mindig mutat-

kozik. (Ezért is rendkívül fontos a kérdésfeltevés gyakorlása. A „**kinek a / minek a** vmije/vkije?” különösen az, hiszen abban teljes valójában megjelenik a végződés; ritka eset,²¹ amikor nem.

5.4.4. Világhálós lehetőségek stb.

Az internet adta lehetőségeket igen eredményesen ki lehet aknázni. Jómagam két népszerű ifjúsági regényben, illetve egy híres tanulmánykötetben vizsgáltam meg a „**való**” **előfordulásának gyakoriságát**. (Korábban már idéztem is ezekből egy-egy példát.) Ha rákeresünk a *való*-ra, látványosan elénk tárul, milyen sokféle szerepben²² használatos, érdemes ilyen kutatómunkát adni tanítványainknak. (Jól motiválja őket az olvasásra is.)

Egy másik ötlet: kerestessünk velük rövid híreket, s ezeknek próbáljanak **új címet adni** az alábbiéhoz hasonlóan, pl.

„Szerződést kötött egy apa és lánya az Egyesült Államokban: a 14 éves bakfisnak 200 dollár üti a markát, ha öt hónapig távol tartja magát a Facebooktól.”²³

Eredeti cím: *Szerződés a Facebooktól való távolmaradásra* → *Távolmaradás a Facebooktól*

²¹ Pl. a „Ha te tudnád, amit én, *ki babája* vagyok én” kezdetű népdalban toldalék nélküli kérdés található a *kinek a babája* helyett, mivel a dal ritmusa így kívánja meg.

²² Példák Gárdonyi Géza *Láthatatlan ember* c. regényéből:

- o Már akkor érdekelt az út: lépten-nyomon újat láttam, s a hunokkal *való* beszélgetés öröm volt nekem.
- o Azt mondta, hogy nem *való* Istent emberrel együtt emlegetni.
- o [...] ő kínált meg *harapnivalóval*: kenyérrrel és szalonnával.
- o Szedtem egy *csokorra való*t az uramnak.
- o De hát rendjén *valónak* érezték, hogy aki fáradott, az lássa a *borravalót*.
- o [...] az igazi harcban a lóval *való* parancsolni tudás a fő tudomány.
- o De mire volna ez jó, uram, a léleknek ez a minden testen *való* átutazása?

Példák Szabó Magda *Abigél* c. regényéből:

- o [...] mondd meg, mire készülsz, hogy mire *való* mindez.
- o „A mozgatható betűkkel *való* könyvnyomtatás feltalálása a tizenötödik század második harmadára esik.
- o Apjának láthatólag nem volt érdemleges közölnivalója[...]
- o [...] mi van azon *mulatnivaló*, hogy Vitay először életében tisztességesen tudja ezt a szép esti éneket?!
- o [...] ebéd után átmegegy a tanári lakrészbe, megkeresi König tanár urat, előtte is feltárja a *valót*, [...]
- o [...] Horn Mici nyert neki két szelet nápolyit, ezért most külön hálás volt, azonnal elsüllyesztette a tarisznyájában, jó lesz *útravalónak*.
- o Elszakadt a csoportjától, *nyilvánvaló*.

²³ http://www.sg.hu/cikkek/95200/szerzodes_a_facebooktol_valo_tavolmaradasra

Ezután hosszabb szövegeket is kaphatnak diákjaink; jó, ha a *történő* szó is megtalálható ezekben:

Kína is a Holdra pályázik²⁴

„A kínai kormány nyilvánosságra hozta úrkutatási fehér könyvét, melyből egyértelműen kiderül, hogy az ország nagy hangsúlyt fektet az űrprogramjára. Az elkövetkezendő öt év stratégiai céljai közt szerepel a Holdra való eljutás is. A pekingi kormány célul tűzte ki a mélyűr kutatását, az emberi űrrepülést, valamint műholdrendszerének és űrszállítási infrastruktúrájának fejlesztését. Ehhez az elkövetkezendő öt év folyamán legalább száz kilövést szeretnének végrehajtani, valamint űrállomásuk megépítését felgyorsítani. Ezen idő alatt száz műhold világűrbe való kijuttatásáról is gondoskodni fognak. A legfontosabb célként azonban a Holdra való leszállást jelölték meg, melyre három lépcsőben fognak felkészülni.

Az ázsiai ország négy éve hajtotta végre első, emberekkel történő űrrepülését a Sencsou-7 űrhajóval, tavaly pedig két holdszondát lőtt fel. 2011-ben a Sencsou-8 sikeresen dokkolt a Tienkung-1 kísérleti modullal, egy héttel ezelőtt pedig megkezdte működését a kínai műholdas navigációs rendszer is, melyet az amerikai rendszer helyettesítésére kívánnak felhasználni.”

Itt például a megváltoztatott cím: Leszállás a Holdra.

vagy: Kína célja: a Holdra való leszállás/eljutás.

Különböző **internetes forrásokból** vagy **sajtótermékekből** kerestessünk a diákjainkkal olyan **mondatokat**, amelyek **társalgási téma kiindulópontjai** is lehetnek:

pl. *Már az anyaméhben kialakulhat a silány ételektől való függőség.*

A társaknak való megfelelés gyakran kiindulópontja a szülőkkel való összetűzéseknek.

A pénztártól való távozás után reklamációt nem fogadunk el!

Kábítószerrel és lőfegyverrel való visszaélés miatt őrizetbe vettek egy fővárosi rendőrt.

Elsődleges célunk minden esetben a talált kutya eredeti gazdájához való visszajuttatása.

5.4.5. Feladatok, gyakorlatok stb.

A *való* gyakoroltatására sokféle feladatot készíthetünk – a határozót jelzősítő szerepén túl egyéb funkcióit illetően is. Például az alábbiakban az aláhúzott szavakat a **való szócsaládjából származó szavakkal** kell **helyettesíteni**:

a) Éhes vagyok. Van itthon valami étel? → *ennivaló*

b) Teljesen értelmetlen volt a kísérlet. → *hiábavaló*

²⁴ <http://www.magyar-mernok.hu/index.php?view=doc;2443>

- c) Rengeteg a dolgunk. → *tennivalónk*
 d) Igazán talpraesett fiad van, látom, ügyesen boldogul az életben. → *belevaló*
 e) Elismerem, jogos volt a kritika. → *helyénvaló*

Tehetjük fordítva is, akkor **szómagyarázatot** kell adniuk a diákoknak.

Felsőfokon **feleletválasztós tesztet** is készíthetünk szókincs bővítés céljából, az alábbi IV–V. éves hallgatóknak állítottam össze:

VALÓ-KVÍZ

Melyik a megfelelő magyarázat? Karikázza be!

1. harapnivaló:

- A) (hideg) étel   B) marhacsont   C) szemfog

2. talpalávaló:

- A) siléc   B) gördeszka   C) táncra csábító zene

3. kivetnivaló:

- A) kidobható   B) elültetendő   C) hibáztatható dolog

4. csapnivaló:

- A) rossz gyerek   B) vacak, silány   C) légycsapó

5. feljebbvaló:

- A) mennyország   B) létra   C) aki rangban vki felett áll

6. kontyalávaló:

- A) kontyszivacs   B) hajgumi   C) (nők kedvelte) édes ital

7. szemrevaló:

- A) csinos   B) szemüveg   C) gázmaszk

8. valamirevaló:

- A) használható   B) megfelelő   C) kapható

9. alávaló:

- A) becsstelen   B) söralátét   C) kistányér

10. sütnivaló:

- A) pácolt hús   B) ész   C) tepsi

Természetesen mondatba is foglaljuk a fenti tíz szót. Pl. *A zenészek egész éjjel húzták a talpalávalót.; Semmi kivetnivalót nem találtam a viselkedésében.; Nincs neki sütnivalója.*

Az ilyen jellegű gyakorlatokhoz hasznos segítség **A magyar nyelv szóvégműtató szótára**, amely összesen 54 *való* utótagú szót ad meg (Papp 1969).

Az **egyszerű mondatok alárendelt összetett mondattá való átalakítására** korábban már kitértem, példákat is adtam, igen hasznos feladattípus.

Ne feledkezzünk meg a **való és a levő összevetéséről** sem (kiegészítés vagy feleletválasztás formájában)!

Az **egyszerű állítást egy újabb állítással egészítjük ki**²⁵ ily módon: *Az erkélyen napoztam. → Az erkélyen való napozás közben rászállt a kezemre egy ritka szép pillangó.*)

Az ötletes **reklámokat** gyakran felhasználhatjuk a tanításban. Nézzük meg, hogyan hangzana idegen nyelven az alábbi magyar reklám! Próbáljuk lefordíttatni a diákjainkkal:

Magyarul:

NEKEM VALÓ ÁR

NEKEM VALÓ MINŐSÉG

Nekem való márka

Angolul:

The ideal price for me

The ideal quality for me

The ideal brand for me

Szó szerint:

*Az ideális ár számomra (stb.)

Lengyelül:

Cena akurat dla mnie

Jakość akurat dla mnie

Marka akurat dla mnie

Szó szerint:

*Ár pontosan az én számomra (stb.)

Láthatjuk tehát, hogy angol, illetve lengyel megfelelőjében hiába is keresnénk a *való*-t, nyoma sincs bennük ilyen betétszónak.

6. Összegzés

A *való* tanítása igen összetett dolog. Gyakoroljuk közben a főnévképzést, a vonzatokat, a szórendet, a melléknévi igeneveket, a birtokos szerkezeteket, az egyszerű mondatok alárendelt összetett mondattá való átalakítását, a mondatalkotást, a *levő*-s mondatokat, alkalmasint a mutató névmások rövidítését; szómagyarázatokat alkotunk, szókincsbővítést végzünk, valamint még nyelvi játékokra, szerepjátékokra is sor kerülhet.

Nyelvtörténeti ismeretekkel is gazdagodnak tanítványaink, de ami a leglényesebb: a *való*-nak a határozók jelzősítését illető szerepét megismerve betekintést nyernek a magyar nyelvi gondolkodásmód egy igen különleges sajátosságába.

Kár, hogy még mindig bizonytalanság lengi körül a *való* használatát, s pl. a filmekkel kapcsolatosan DVD-borítók százezerein olvasható ez a több szempontból is hibás mondat, (melynek feltüntetése kötelező): *Korhatárra tekintet nélkül meg-*

²⁵ I. Hegedűs Rita korábban tárgyalt példamondatait.

tekinthető.²⁶ Hiányolom a *való*-t ebből a mondatból, kihagyása rendkívül bántja a nyelvérzékemet.

Kemény Gábor is aggódva írja cikkében,²⁷ hogy egyre gyakrabban tapasztalja „a *való*-tól való (!) ódzkodást, mégpedig olyan szakmabeliektől, jeles tollforgatóktól, akik máskülönben példamutatóan írnak magyarul.” A szerző több példát is hoz erre, és kiegészíti az idézett mondatokat a számára odakívánczó *való*-val.

Csatlakozom hozzá, s remélem, aki elolvassa dolgozatomat, egyet fog érteni álláspontommal: nem ördögtől való, nem röstellnivaló a *való*, használata helyénvaló.

IRODALOM

Antal László 1985. *A hatodik mondatrész*. Magvető Kiadó, Budapest. 30–49.

Bibó István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*.

<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/363.html>

Gárdonyi Géza: *A láthatatlan ember*.

<http://mek.oszk.hu/00600/00662/00662.pdf>

Grétsy László – Kemény Gábor (szerk.) 1985. *Nyelvművelő kézikönyv II. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1179–1180.

Grétsy László – Kemény Gábor (szerk.) 1996. *Nyelvművelő kéziszótár*. Tinta Kiadó, Budapest. 592–593.

Hegedűs József 2012. „Betételek” (A való, lévő és hasonló „aktuális” jelentések kifejezése) In: Hegedűs József: *Az idegen nyelv. Nyelv – nyelvtanulás*. Tinta Kiadó, Budapest. 169–172.

Hegedűs Rita 2004. A határozótól a jelzőig. In: Hegedűs Rita 2004. *Magyar nyelvtan – Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Kiadó, Budapest. 146–147.

Kemény Gábor: Nyelvi mozaik.

http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/edes_anyanyelvunk/9806d.htm

Kosztolányi Dezső: Egy másodperc ezredrészig se. In: Hernádi Sándor – Grétsy László (szerk.) 1980. *Nyelvédesanyánk*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest. 285–286.

Kovácsi Mária 2000. *Itt magyarul beszélnek III. Magyar nyelvkönyv haladóknak*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 63–69.

Magay Tamás – Országh László 2000. *Magyar–angol Szótár – Hungarian–English Dictionary*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 760.

M. Korcsmáros Valéria 2006. *Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtani kézikönyv*. SZTE Hungarológia Központ, Szeged. 168–169.

Papp Ferenc (szerk.) 1969. *A magyar nyelv szóvégmutato szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 295.

²⁶ http://adattar.nmhh.hu/filmadatbazis/magyar_kh – A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 21. § szerinti korhatár-kategóriák. *Megjegyzés*: nem csak nekem tűnt fel ennek a mondatnak a helytelen volta, más is kifejezte már nemtetszését ezzel kapcsolatban: http://jogos.blog.hu/2009/03/22/korhatarra_tekintet_nelkul

²⁷ Kemény Gábor: Nyelvi mozaik http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/edes_anyanyelvunk/9806d.htm

Pusztai Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Második, átdolgozott kiadás Akadémiai Kiadó, Budapest. 1424.

Szabó Magda: *Abigél*.

http://www.sgyak.u-szeged.hu/bemutat/konyvtar/konyvek/szabo_magda_abigel.pdf

Szepesy Gyula 1986. *Nyelvi babonák*. Gondolat Kiadó, Budapest. <http://mek.oszk.hu/01600/01688/01688.htm>

<http://mek.oszk.hu/01600/01688/01688.htm>

wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Valo

Dávid, Mária

How does *való* fit in?

Methodological tips for the attributive use of adverbials

In this paper the author discusses ways of teaching the word *való*, by which an adverbial may function as an attribute.

For example, the expression *struggle for life* in the agglutinative Hungarian language has almost the same structure as English: *küzdelem a létért* but this form is only used on its own as a title. Within a sentence the word order is changed and a special connective word (roughly 'being') is inserted so that the sentence is free of breaks, 'a létért *való* küzdelem'. This makes the subordinate position of the adverbial to the noun clear and allows the noun to be in final position in the noun phrase.

The author examines official views, uncertainties and superstitions connected with the above mentioned role of *való*. She presents some useful methods, among them her own, that can be adopted in teaching Hungarian as a second language. This way, students will be enriched with some interesting pieces of information from the field of linguistic history as well.

What is most important, by learning how to use *való* they get an inside view of a particular characteristic of the way Hungarians think.